

Německý vlnový útok u Baranovičů v září 1916.

V noci s 24. na 25. září 1936 bude tomu právě 20 let od osudné noci, průběhem které byl Němci podniknut velký plynový vlnový útok proti ruským zákopům u Baranovičů, jež byly obsazeny 8. granátnickým plukem „Moskevským“, jemuž velel pozdější náčelník štábu III. ruské armády generál Noskov.

Rusové měli již dosti neblahé zkušenosti s plynovou válkou. Již r. 1915, v noci s 6. na 7. července provedli Němci u Bolimova (jihozápadně od Varšavy) velký vlnový plynový útok. Zprávy velitelů jednotek plynem napadených byly takového rázu, že vrchní velitel severozápadní fronty, generál Alexejev, očekával velkou útočnou akci Němců (průlom fronty). Ti však tehdy nepoznali nejvyšší silný účinek plynu a nevyužili snadno dosaženého úspěchu. Rusové se totiž na několika úsecích bez ohledu na přítomnost plynu tak bránili, že Němci nepokládali ztráty ruské za tak významné, jak zprvu očekávali. Plynový útok způsobil na ruské straně ohromný rozruch; horečně bylo pracováno o obranných opatřeních proti plynu. Ale rychlý a překvapující spád velkých vojenských akcí znemožnil větším dílem dokončení oněch příprav. Společná rakousko-německá ofensiva v létě r. 1915 vypudila Rusy z Polska. V následujícím údobí války zákopové se vynořily otázky obrany proti plynům znovu, ale německé plynové útoky v nastalé zimě 1915—1916 úplně ustaly a nařízení ruského vrchního velitelství o zdokonalení nebo zřízení obrany jednotek proti plynům nebyla brána dosti vážně. Každý voják byl sice vybaven plynovou maskou, dokonce byla vykonána i různá ochranná opatření všeobecnějšího rázu, ale skoro všude chyběl správný výcvik a školení, při čemž plynová kázeň byla pojem snad úplně neznámý. Myšlenka odplaty vlastními plynovými útoky byla ideálem jen několika jednotlivců; byly dokonce vykonány také některé praktické přípravy k vlnovému útoku, ale pokračovaly nesmírně pomalu. V novém údobí zákopové války, po velkých bojích v červnu a červenci 1916, hlásí tajní agenti ruští z různých míst v Německu provádění příprav

k intensivnímu vedení plynové války také na ruském bojišti. Teprve nyní se počínají v Rusku vážněji zabývat protiplynovým výcvikem.

V polovici září 1916 obsazuje 8. granátnický pluk „Moskevský“ úsek bojiště u Baranovičů u zničené vesnice Odachowszczyzny, 4 km jižně od železniční trati Baranoviči—Minsk. Několik dní před zasazením pluku oznámil velitel sboru generál Parski generálu Noskovovi, že podle zpráv ze štábu armády Němci provedou v krátké době plynový útok, a zdůraznil, že pokládá úsek u Odachowszczyzny za zvláště vhodný k provedení německého útoku vlnového, vzhledem k nepatrné vzdálenosti zákopů obou protivníků. Bylo mluveno i o možnosti vlastního plynového útoku v téměř úseku bojiště. Ale osobním průzkumem obou velitelů ukázal se onen úsek málo vhodným k provedení nějaké větší vlastní plynové akce. Byl asi 4 km dlouhý, jeho střed a pravé křídlo byly vysunuty o 600—900 m před řeku Szczeru, jež byla 5—7 m široká a asi 4 m hluboká. Vedly přes ni 3 mosty, z nichž jen střední dovozoval použití lehkých vozidel. Že německé dělostřelectvo bylo dobře na mosty zastříleno, dokazovaly četné jámy, způsobené granáty v samé blízkosti mostů.

Očekávala se dlouhodobá válka zákopová a zdálo se tedy výhodnějším, ustoupit za řeku Szczeru, jež by pak oba soupeře dělila od sebe. Osazení vysunuté části ruského postavení bylo slabé, rovněž zálohy nebyly velké a byly příliš vzadu. Byly tedy zcela oprávněné obavy, že Němci mohou náhlým útokem a s využitím překvapení snadno dosáhnout taktického úspěchu, který by se při použití plynu mohl stát Rusům velmi nebezpečným.

Ve středu vysunuté části úseku probíhaly zákopy obou stran tak blízko sebe, že musil být slyšen každý hluk. Po obou stranách vesnice Odachowszczyzny se táhla louka asi 300 m široká, jež dělila oba zákopy od sebe. Při této vzdálenosti by hluk působený dopravou a ukládáním plynových lahví nebylo již asi znát. Zákopy a úkryty byly neobklopeny zbudovány, východy směřovaly k nepříteli a v mnoha případech neměly ani výpomocných dveří. Uvedené postavení průběhem bojů v červnu a červenci proměnilo několikrát svého majitele a tak vznikl v něm pravý labyrint zákopů a chodeb, v nichž se mohl plyn, i při větší rychlosti větru, po dlouhou dobu udržet. Bylo tedy jasné, že bude nutné vyklidit části úseku ohrožené plynem. Tato skutečnost byla hlášena také několika předchůdci generála Noskova veliteli divise, ale vyklizení bylo vždy velitelstvím armády odmítnuto.

19. září 1916 obsadil pluk vykázaný úsek. A již následující noci hlásily hlídky u Odachowszczyzny podezřelý hluk v německých zákopech. Jakýsi voják, myslivec povoláním, slyšel zcela určitě narážení kovových lahví na sebe. Rovněž směr větru byl příznivý vypouštění plynu z německého zákopu. Proto byla ochranným opatřením věnována největší péče. Velmi obtížným problémem bylo spojení za plynového útoku. Předpokládalo se, že spojky často selžou a telefonní vedení budou částečně dříve nebo později přerušena, takže rozhovory za plynového útoku nebudou vždy možné. Proto byla nařízeno, aby každý jednotlivec v prvním okamžiku vniknutí plynu do zákopu jednal zcela samostatně a snažil se, aby plyn byl stůj co stůj a co nejrychleji odstraněn. Pak teprve měla být učiněna obranná opatření taktického rázu. Předpokládalo se totiž, že útočník nebude nebezpečný tak dlouho, dokud sám bude mít nasazenu masku. Byl vydán také předpis, jímž se mimo jiné zakazuje palba z pušek i palba kulometná v plynovém oblaku, čímž mělo být zabráněno střelbě bez udání cíle a tedy i bez účinku,

což nepřítele jenom pobádá k větší činnosti. Generál Noskov se po zralé úvaze rozhodl nedbati tohoto předpisu. Vojsko nebylo již takové, jako na počátku války, kázeň byla volná a výcvik povrchní. Bylo nebezpečné ponechatí vojáky s nasazenou maskou a v oblaku plynu úplně bez činnosti. Dochází dokonce k prudké výměně názorů mezi generály Noskovem a Paršským, který trvá na provedení ustanovení tohoto předpisu. A tu generál Noskov nařizuje zahájit palbu ihned po nasazení masky a pálit, pokud nepřijde jiný rozkaz. Uvedeným předpisem bylo také nařízeno shromáždit před zákopem hranice z hořlavého materiálu, jež se mají polévat petrolejem a zapálit, aby přicházející oblak plynu se v zestupným teplejším proudem vzduchu zvedl a ve výšce rozptýlil. Z dalších ochranných opatření uvádím průpravná cvičení v nasazování a snímání masky, vyjímání zátky z filtru (ruský filtr k masce Kummandt-Zelinského měl vstupní otvor pro vzduch uzavřen zátkou na řetízku, aby se náplň filtru zbytečně neznehodnovala, když se masky nepoužívalo, což bylo pro ruského vojáka často osudné, neboť zapomněl při poplachu zátku vyjmout. Cvičeno též dávání a pozorování smluvených znamení a zdůrazňován význam klidného chování v nasazené masce. Přezkoušena byla též spolupráce dělostřelectva s pěchotou v prvních okamžicích plynového útoku, což nebylo nijak snadná práce, neboť dělostřelectva nebylo na tak široký úsek mnoho. Také v tomto případě mělo dělostřelectvo působit zcela samočinně, neboť se zdálo nepravděpodobným, že dostane na počátku útoku nějaké rozkazy od velitele úseku. Již po stránce morální bylo nutné co nejrychlejší jeho působení od okamžiku plynového poplachu. Byla připravena přehradná palba na vesnici Odachowszczyznu a na obě křídla této osady. Předpokládalo se, že se Němci pravděpodobně pokusí vniknout do úseku právě u této osady, jejíž zříceniny jim poskytnou výhodnou ochranu proti palbě z ruských pušek i kulometů.

Meteorologická pozorování v ohroženém úseku byla konána velmi pečlivě, neboť byl zamýšlen vlastní plynový útok, jehož možnost byla denně přezkušována ženijními důstojníky. A právě onen den před německým útokem se ukázaly podmínky pro jeho provedení nepříznivé. Jen střed úseku se zdál vhodný (a právě z něho Němci druhého dne vypustili plynovou vlnu). Ale Němci minometnou palbou znemožnili provedení tohoto ruského plynového útoku; rovněž doprava plynových lahví způsobila velké potíže a mohlo se vypouštět jen z jedné části úseku, poměrně úzké, neboť v ostatních částech byla vzdálenost německých zákopů příliš velká. Bylo proto rozhodnuto, vyvolit k provedení ruského plynového útoku některý jiný úsek, severnější, a skutečně v polovici října 1916 byly přípravy k němu také započaty a plynový útok byl proveden ve dvou fázích: s 24. na 25. a s 25. na 26. října u Kunilova.

V polovici září bylo počasí v úseku velmi příznivé a vedlo k nařízení přísné plynové pohotovosti. Ale po několik dní se nic nedělo a zavládla zase bezstarostnost a lhostejnost, jichž odstranění bylo velmi nesnadné, neboť jim podléhali i důstojníci. Přehlídky byly přijímány s veselostí a pokládány za výraz úzkosti a nervosity. Často bylo nalezeno mužstvo tvrdě spící a bez masek v hotovostní poloze. Jediným východiskem bylo přemístit SV. pluku (a tedy zároveň i SV. praporů) blíže k ohroženému místu a tak učinit styk s jednotkami a přezkoušení jejich ostražitosti co nejčastější. 23. září v 17 hodin bylo přemístění skončeno; ukázalo se velmi správným. Rozmístění pluku bylo toto:

II. prapor obsadil pravé křídlo úseku se zákopy vysokými a dobře vybudovanými. Mezi německými a ruskými zákopy byla louka 200—350 m široká.

III. prapor obsadil střed úseku. Nejprřednější zákop probíhal vesnicí a po obou jejích stranách. Oba protivníci byli těsně u sebe, levá rota byla na výšině. Všude jinde byl terén plochý.

I. prapor obsadil levé křídlo úseku, okraj lesa. Protivníci byli od sebe vzdáleni asi na 1000 m. Před lesem byla bažinatá louka.

IV. prapor byl hlavní zálohou úseku a obsadil výšinu se statkem Oda-chowszczyzną s úkryty a zákopy dosti dobře vybudovanými ve vzdálenosti asi 700 m od předního zákopu III. praporu.

Dělostřelectvo úseku bylo umístěno ve vzdálenosti 3 km od předního zákopu úseku a bylo dobře skryto.

Povětrnostní podmínky byly pro Němce velmi příznivé. Časně ráno 23. září byl zpozorován v německých zákopech poněkud větší ruch nežli obyčejně; byl tedy vyslán průzkumný letoun, ale ten nic nezpozoroval (byl krátký čas ve vzduchu a přistal ihned, když se blížil letoun nepřátelský; snad bylo zakázáno pouštět se ve vzdušný souboj, neboť letounů byl nedostatek). Večer toho dne bylo hlášeno, že povětrnostní podmínky jsou tak příznivé pro německý plynový útok, jako dosud nikdy. Štáb divise informoval velitele pluku, že agenti hlásili odesílání plynových lahví ve směru na Baranoviče (bylo to klamné tvrzení a mělo zvýšit ostražitost jednotek). V 21 hod. večer provedl generál Noskov přehlídku III. praporu. Nalezl všude vzorný pořádek a pohotovost, ale přičítal to telefonistům velitelství, kteří na přehlídku předem upozornili. Mužstvo bylo unaveno obtížným zdokonalováním úkrytů a poddůstojníci je udržovali jen s námahou v bdělosti.

Ve 23 hod. se dotazuje generál Noskov telefonicky velitelů jednotlivých praporů na poměry v jejich úsecích a za necelou čtvrt hodinu potom byl celý III. prapor a sousedící rotu I. a II. praporu zahaleny plynovým oblakem. Je zajímavé, že předsunuté hlídky III. praporu (byl přímo před bateriemi německých plynových lahví) zpozorovaly plyn teprve tehdy, když již byl v zákopech; neslyšely ani sykot plynu (směs chloru a fosgeny) unikajícího z otevřených lahví. Hlídky II. praporu onen sykot slyšely, ačkoli byly více vzdáleny od místa vypuštění. Byl však tak slabý, že mu nevěnovaly pozornost. Hlídky plynem překvapené se snažily nejprve nasadit si plynovou masku a jen jeden strážný byl tak duchapřítomný, že dal poplašné znamení a udeřil jednou do železného plechu. Dále tlouci již nemohl, kašlal, upadl a snažil se nasadit si masku. Slabý úder byl zaslechnut poručíkem, který byl v blízkém úkrytu. Ten vyskočil a utíkal do zákopů, přičemž si nasazoval v chvatu masku na obličej. Ale jeho maska se zachytila na dveřích, poškodila se a spadla. Poručík ji nemohl ve tmě ihned nalézt a otrávil se plynem, který zatím již také vnikl do úkrytu. Toto osudné neštěstí způsobilo, že poplachové znamení bylo dáno teprve pět minut poté, když plyn již vnikl do předních zákopů. Plyn se zatím rozptýlil po zákopech, vnikal do úkrytů a byl hnán rychle vpřed. Generál Noskov byl právě v úkrytu se svým pobočníkem; dveře ponechali otevřené, neboť v kamnech bylo silně zatopeno. Slabý zápach se neustále zesiloval a v okamžiku, když se generál Noskov chtěl odebrat do telefonní ústředny, objevil se telefonista, volající: „Vypustili plyn!“ Byl bez masky, silně kašlal a zase odběhl zpět do ústředny. Oba důstojníci si nasadili ihned plynové masky, ale pak

je ještě pářilo v krku. Unikající teplý proud vzduchu zabránil vnikání plynu ve velkém množství do úkrytu. Vyšli ven a marně čekali na smluvenou palbu. Vypálením rakety se přesvědčili o přítomnosti plynu, který jako hustá a nazelenalá mlha táhl okolo nich. Náhle se ozvala na celém úseku palba z pušek a kulometů. To původní mlčení zbraní neznamenal hromadné zničení, ale bylo způsobeno prvním překvapením a prováděním ochranných opatření. Současně se ozývala poplachová znamení, která pro jednotky v zákopech neměla již více významu, poněvadž byly zpraveny o útoku telefonicky. Ale i skupiny, které byly dále v zadu, nepotřebovaly více vyzvání k opatrnosti, poněvadž plynový oblak pronikl již velmi daleko. V telefonní ústředně měli všichni nasazeny masky. Velitel III. praporu telefonoval s velkým namáháním (byl lehce otráven a silně kašlal), že oblak byl velmi hustý a že nemá zpráv z předních zákopů. Byly také zapáleny dvě řady hranic hořlavých látek ihned po nasazení masek, ale jakmile se objevily podél zákopů II. praporu vysoké plameny, začali Němci mohutnou palbu z pušek, kulometů i děl, tak dobře mířenou, že způsobili Rusům v několika minutách značné ztráty. Proto plameny byly zase zhášeny, ale bylo to velmi nesnadné pro nedostatek vody. Německé dělostřelectvo začalo nyní pálit na SV. pluku, a to s takovou prudkostí, že technické spojení bylo vbrzku úplně přerušeno. Telefonisté je udržující byli zabiti, raněni nebo otráveni plynem v úkrytu ústředny. U I. praporu byla situace příznivější a ještě 5 minut po objevení se oblaku bylo možno telefonovat. Plynem byla zasažena jen levá rota, a to lehce. Odtud bylo možno ve světle raket pozorovat, jak německá pěchota kráčí za oblakem do středu úseku. Asi podobná situace byla u III. praporu, kde také věděli o nepřátelské pěchotě, postupující za plynovým oblakem, ale vlastními silami ji nemohli odrazit. Prudce kašlaje, volal velitel III. praporu: „Zálohy! Rychle zálohy!“

Plynový oblak zastihl také pracovní skupinu čtyřiceti mužů při práci, kteří místo, aby si nasadili masky, dali se na útěk do úkrytů a skoro všichni zahynuli. Vše bylo zahaleno v plynový oblak, takže nebylo ani ponýšlení na odeslání záloh. Do úkrytu velitele pluku vnikli 3 muži pracovního oddílu, neustále kašlali a měli pěnu u úst, při čemž úpěli a váleli se bolestí a dušností po zemi. Záhyby jejich šatů obsahovaly tolik plynu, že si velitel pluku i pobočník znovu nasadili masky.

Spojení s dělostřelectvem bylo, jak již dříve jsem uvedl, přerušeno. Dělostřelectvo nemohlo tedy zasáhnout do boje. První čtvrt hodinu panoval všude nevylicitelný zmatek. Došlá hlášení byla nejasná a přerušovaná. Každá z rot prvního sledu hlásila postup Němců na postavení III. praporu. I. prapor žádal o zálohy, a nebylo tudíž možno správně rozeznati, kam je nutno položit přehradnou palbu. Nejlepším řešením bylo položit ji na ves Odachowszczyznu a na levé křídlo. Dlouho to trvalo, než bylo dosaženo spojení, ale konečně přece střelba započala a přišla v pravý okamžik. Plynový oblak přešel mezitím přední zákopy a malé množství těch, kdož zůstali z obránců bez úhony, pozorovalo, kterak Němci ve skupinách, vpravo i vlevo od vesnice, přecházejí louku, aby byli na konec zastaveni drátěnými překážkami. Přehradná palba přišla v okamžik pro Němce neočekávaný; dostali se jenom částečně přes přestřihané překážky a ustoupili. Po tomto nezdaru přestali osvětlovat terén po zbytek noci, ale ani Rusové nemohli rakety osvětlovací a pro smluvená znamení vystřelovat, neboť při chaosu je ztratili nebo již vystříleli. Na jednom místě úseku se podařilo Němcům vniknout do předního zákopu. Krátce po půlnoci, když telefonní vedení

z větší části bylo již obnoveno, telefonoval velitel I. praporu, že Němci právě vnikli do prvního zákopu a že pro tmu nelze určit jejich sílu. Masky byly pryč již odloženy, neboť plyn přešel. Po nějaké době byli Němci za pomoci zálohy odraženi.

Zajímavá byla situace II. praporu. Počátek plynového útoku zůstal také zde nepozorován. Plynový oblak táhl podél okraje lesa a prapor zůstal nedotčen. Při plynovém poplachu byly masky nasazeny, hranice zapáleny, což bylo příčinou silné německé palby kulometné i dělové. Hranice tudíž zase uhasili. Spojení s III. praporem zůstalo nedotčeno, neboť telefonní kabel ležel v hlubokém zákopu. Zato spojení se SV. pluku bylo přerušeno. Zajímavé je, že po půlnoci, v 0.30 hod., část oblaku vnikla i do lesíka, dále, že se utvořily malé plynové obláčky, které bloudily s místa na místo, což působilo dojem, že Němci vypouštějí plyn znovu. Generál Noskov pokládá za pravděpodobnou příčinu tohoto nezvyklého úkazu vzdušné víry, vzniklé oboustranné dělovou palbou. Tyto zjevy vyvolávaly zbytečné plynové popluchy a zvyšovaly značně množství otrávených, kteří své masky odložili po odchodu první plynové vlny, jsouce rádi, že vidí a opět volně dýchají. Plynová vlna se držela nejdéle v terénu pokrytém ovocnými stromy, keři i vysokou travou, jakož i v dosti hlubokých zákopech. Pokusy, odstranit zbytky plynové vlny zapalováním hranic, musily být namáhavé a co nejrychleji zastaveny, neboť přitahovaly na sebe silnou dělovou palbu. V sklepích zřízenin zámku velkostatku bylo umístěno množství raněných a otrávených. Bylo tedy nebezpečné vyvolávat německou dělovou střelbu, neboť stěny sklepů nebyly příliš silné. Odsun nemocných nebyl možný pro naprostý nedostatek dopravních prostředků. Štáb divise je přistavil až ráno.

Přítomnost plynu bylo možno, podle zápachu, zjistit místy i o polednách druhého dne. Jeho účinek byl všude velmi patrný. Všecka zeleň a květy byly nyní žluté a zvadlé. Myši, ptactvo a jiné drobné zvířectvo bylo usmrceno.

O jedné hodině s půlnoci zavládlo již u Rusů ticho a klid. Ruské dělostřelectvo již nestřílelo, zato německé postřelovalo v časových přestávkách ruské přední zákopy, ale palba byla slabá a nezpůsobila žádných ztrát na ruské straně, neboť všechny granáty vybuchovaly před zákopy. Je ku podivu, že ve dne, když bylo započato odvážení raněných, německé dělostřelectvo mlčelo, ačkoli vozidla bylo s německé strany dobře vidět a neměla znamení Červeného kříže. (Němci však tvrdí, že poznali účel vozidel.) Prohlídkou drátěných překážek bylo zjištěno, že před nimi leží mrtvolky několika ženistů (prostrhávali překážky) a množství ručních granátů. Bylo tedy pravdivé ruské hlášení, že plynovým oblakem postupuje německá pěchota. Postřelování SV. úseku i tří mostů přes Szczeru německým dělostřelectvem ihned po vypuštění plynu svědčí o úmyslu Němců, zmocnit se vysunuté části ruského postavení. A bylo by se jim to bezmála lehce zdařilo, neboť v prvním okamžiku po vypuštění plynu v nastalém chaosu byl střední prapor takřka úplně bezbranný. Skoro 500 mužů, t. j. tři čtvrtiny počtu III. praporu, bylo otráveno a v úseku v šířce 1 km nezůstalo v zákopech více nežli asi 150 obránců. Němci se zřejmě při hodnocení účinku plynového útoku zmýlili, čehož příčinou byla ruská palba z pušek a hlavně palba kulometná, zahájená ihned po prvním překvapení. Také ruská přehradná palba dělová na vesnici a na její okolí vzbudila u Němců dojem, že jejich plynový útok přece jenom neměl očekávaného výsledku. Ve skutečnosti však byl jeho účinek na Rusy zničující. Bylo mnoho obětí nejen v postavení

vlastním, ale i hluboko za ním. Záloha úseku byla vzdálena od předních zákopů asi 7 km, mužstvo bylo nuceno nasadit si masky, a proto postup zálohy byl velmi pomalý. Dokonce na železniční stanici Pohorelec, 11 km za frontou, byli nalezeni otráveni.

Krajina poskytovala žalostný pohled. Všude leželi těžce ranění a otrávení, jichž bylo kolem tří set, a volali o pomoc. Mnoho jich v krátké době zemřelo, někteří se zdáli v posledním tažení. Na štěstí velká část jich mohla být později opět uzdravena. Nedostatek kyslíkových záchranných přístrojů (inhaláčů) byl velmi citelný a zásoba kyslíku byla brzy vyčerpána. Účinná pomoc raněným a otráveným byla poskytnuta teprve po příjezdu vozidel všech druhů, která přivezla mimo jiné i zásoby kyslíku. Zdravotnické práce nebyly Němci rušeny, mohly být tedy provedeny co nejlépe. Ruské dělostřelectvo bylo dobře skryto a nemělo ztrát, neboť mělo dosti času k nasazení plynových masek. Výcvik mužstva i důstojníků byl též o mnoho lepší nežli u pěchoty; úkryty byly dobře vybudované.

Vítr váł směrem jihozápadním. Východně od Pohorelec, tedy asi 12 km od místa vypouštění, byl plyn již tak zředěn, že nebylo již nebezpečí otrávení; oběti nebyly již hlášeny. Část plynového oblaku vnikla do vsi Jatwicz, 4¼ km jižně od Pohorelec a otráвила lehce asi 12 koní v stájích na západním okraji vsi. Koně silně kašlali po celou noc a teprve příštího dne se uklidnili.

Rusové z tohoto plynového útoku vytěžili mnoho nesmírně cenných poznatků. Jednou z hlavních příčin vysokých ztrát u pluku byl velmi nedostatečný výcvik mužstva a mladších důstojníků a celkově nepříznivé podmínky povětrnostní i okolnosti již dříve popsane. Mnoho lidí bylo, jakmile se objevila plynová vlna, naprosto neschopno jakéhokoliv jednání. Byli lidé tak bezhlaví a ztrnuli, že rázem zapomněli na veškeré předpisy, ba zapomněli, že mají u sebe plynovou masku. Vrhali se k zemi, kde ovšem bylo ještě více plynu, a zakrývali si obličej rukama nebo pláští. Jiní se pokoušeli útokem uniknout z dosahu plynové vlny. V mnoha případech nemohli vojáci (záložníci) najít své masky. Někteří hledali záchranu na stromech, ovšem také nadarmo. A všichni tito lidé byli mnohokrát před panikou varováni. Mnozí jednotlivci nevyňali zátky z filtrů svých masek; někteří z nich dokonce vydrželi dýchat s uzavřeným filtrem až takřka hodinu; ovšemže se nadýchali hodně kyslíčnicku uhličitého. Obličej jim zčervenaly až do krva-va a měli naběhlé tepny. Nejsilnější účinek plynu se jevil na ploše 2-5 km široké a asi 8 km hluboké. Podle toho lze usuzovat, že plyn byl vypuštěn na čáře asi 3 km široké, jižně od vsi Odachowszczyzny. Jižní část oblaku byla zadržena lesíkem na jihu úseku se prostírajícím; na jih od něho a severně od vsi nebyl plyn v ruských zákopech vůbec pocíten. Nebylo možno s určitostí zjistit, byla-li vypuštěna jen jediná vlna plynová, či bylo-li vln přece jenom několik a že Němci postupovali s nasazenými maskami (byli nalezeni jen 3 mrtví a 1 těžce raněný německý ženista, kteří před útokem stříhali drátěné překážky, a byli bez masek). Druh plynu nebyl poznán, neboť v nastalé panice nebylo možno vzít vzorek plynu do připravených skleněných lahví: zapomnělo se na to. Na celé frontě byly, podle generála Noskova, jen 3 takové láhve; byly stále otevřeny a teprve dlouho po útoku byly zazátkovány a odeslány chemickému oddělení u štábu sboru. Bylo v nich však tak málo plynu, že se nedalo na druh plynu s jistotou usuzovat. Šlo prý o fosgen. (Ovšem podle účinků byla to asi směs chloru a fosgenu. Poznámka autora článku.)

Plynový útok, spojený s použitím větších sil, které by následovaly hned za oblakem plynu, byl by měl v zápětí nejenom zničení 8. pluku ruských granátníků, ale byl by pravděpodobně vedl k úplnému proražení ruského postavení, což by mělo daleko vážnější následky. Ještě po útoku nebyl 8. pluk s to, aby odrazil několik vážných německých útoků, a nebylo tedy ani nutné, aby německá pěchota následovala hned za plynovou vlnou (příznání samého generála Noskova). Nestačily by ani 2 záložní prapory, které byly nablízku.

Plynový útok Němců se ukázal nejúčinnějším prostředkem k proražení ruského opevněného postavení. Byl to pro Rusy nový bojový prostředek, jenž proto více Němcům sliboval po stránce taktické i strategické, hlavně tehdy, jestliže postupovali, jsouce sami proti plynu chráněni, za oblakem plynovým.

Rusům nyní bylo jasno, že úspěšná ochrana protiplynová jest jen tehdy možná, jestliže jsou se způsobem jejího provádění seznámeny co nejširší vrstvy obyvatelstva. Výcvik vojska v poli naprosto nepostačí.

Myšlenka na odvetný ruský útok plynový žila sice v některých jednotlivcích ještě dále, tak sám generál Noskov se možností ruského plynového útoku zabýval, ale porozumění bylo u ruských vyšších velitelství málo. Pokládali mnozí vyšší velitelé plyn za pouhý pasivní bojový prostředek, který je nebezpečný i vlastnímu vojsku a působí na ně tedy stále pocitem nedůvěry a strachu. Generál Noskov našel konečně porozumění u samotného generála Alexejeva, náčelníka štábu ruského cara, ten však poukazyval na nedostatek chemických prostředků. V březnu 1917 vypukla revoluce a nastalé události pohrbily ruské naděje na vedení chemické války nadobro.

Kapitán děl. RNC. Jaroslav Ch y š k a :

K střelbě při malých pozorovacích dálkách.

Lednové číslo Dělostřeleckých rozhledů přineslo článek „Střelba při malých pozorovacích dálkách“, v němž autor poukazuje na obtíže, jež se vyskytují při pozorování střelby z pozorovatelný příliš blízké k cílům. Považují za nutné doplnit tento článek několika poznámkami.

Je pravda, že někdy nás taktická situace donutí užít pozorovatelem velmi předsunutých. Právě taktika však ukazuje, že je nutno se těmto příliš předsunutým pozorovatelům co nejvíce vyhýbat. Nutí k tomu obtíže udržet spojení s baterií, velká citlivost i na místní, málo významné pohyby čáry dotyku bojujících vojsk, zpravidla malá šířka pozorovaného pásma, nemožnost udržet kontinuitu pozorování z pozorovatelný stále ohrožované palbou zbraní pěchoty, pokud ovšem není vybavena pancéřovým krytem, atd. Obtíže pozorování střelby, vyličené autorem článku, jen zesilují onu poučku taktickou.

Je na biele dni, že nelze při malých pozorovacích dálkách řídit střelbu podle metody jednoho dílce, mající platnost jen při velkých dálkách střelby a velkých pozorovacích dálkách. Řešit redukční poměry pro každou ránu zvlášť početně by bylo jistě zdlouhavé, avšak jejich výpočet logaritmickým počítadlem Kubovým nebo Pešanovým anebo nomogra-